

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд
нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай
хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсын Үндсэн хууль¹-ийн Тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Төр нь үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдал, аж ахуйн бүх хэвшлийн болон хүн амын нийгмийн хөгжлийг хангах зорилгод нийцүүлэн эдийн засгийг зохицуулна.” гэж, Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна” гэж, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж тус тус заасан.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого²-ын “Амьдралын чанар ба дундаж давхарга” хэсгийн Зорилт 3.1-д “Амьдралын баталгааг хангах нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хөгжүүлж, амьдралын чанарыг дээшлүүлэхүйц нийгмийн даатгалын тогтолцоог бэхжүүлнэ.” гэж, “Эдийн засаг” хэсгийн Зорилт 4.1-д “Бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлж, иргэдийн худалдан авах чадвар дээшилсэн байна.” гэж тус тус тусгасан.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр³”-ийн 2.1.2.10-т “Тогтвортой ажлын байрыг шинээр бий болгосон жижиг, дунд бизнес эрхлэгч, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг татвар, эдийн засгийн бодлогоор дэмжинэ.” гэж, 3.2.1.5-д “Нийгмийн даатгалын тогтолцооны шинэчлэлийг үргэлжлүүлэн ажил олгогч, даатгуулагчид харилцан өгөөжтэй байх эрх зүйн зохицуулалтыг нэвтрүүлнэ.” гэж тус тус зорьжээ.

Монгол Улсад өнгөрсөн хугацаанд нийгмийн даатгалын шимтгэлийн хувь хэмжээг өсгөх, нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдох орлогын суурийг өргөжүүлэх, албан журмаар даатгуулагчийг нэмэх бодлогыг баримталж ирсэн нь нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжийн өөрчлөлт, шинэчлэлтүүдээс тодорхой харагддаг.

Иймд хүн, хуулийн этгээдийн ажил, бизнес, үйл ажиллагаа чөлөөтэй эрхлэх таатай орчныг бүрдүүлэх, ачааллыг бууруулах, ашиг орлого, өрсөлдөх чадвар, ажлын байр нэмэгдүүлэх, цаашлаад далд эдийн засгийг ил болгож, чөлөөт зах зээлийн харилцааг тэлэх, үүний үр дүнд татвар, нийгмийн даатгалын сангийн орлогыг нэмэгдүүлэх зэрэг үр дүн, бодит хэрэгцээ, шаардлага болон дээрх хууль зүйн шаардлагыг тус тус харгалзан Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг дөрвөн зүйлтэйгээр дараах зарчмын шинжтэй агуулгатайгаар боловсрууллаа. Үүнд:

Нэг. Монгол Улсын өмчийн бүх хэлбэрийн хуулийн этгээд, хүнтэй Иргэний хууль⁴-ийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, хөлсөөр ажиллах гэрээ болон тэдгээртэй адилтгах гэрээ байгуулан ажил, үйлчилгээ эрхлэх хүнийг нийгмийн даатгалд албан журмаар

¹ 1992 оны 1 дүгээр сарын 13-ны өдөр батлагдаж, тухай бүр нэмэлт, өөрчлөлт орсон Монгол Улсын Үндсэн хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>

² <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=211057&showType=1>

³ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17141368388631&showType=1>

⁴ 2002 оны 1 дүгээр сарын 10-ны өдөр батлагдаж, тухай бүр нэмэлт, өөрчлөлт орсон Монгол Улсын Иргэний хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail/299>

даатгуулагчаас хасаж, эдгээр гэрээний орлогыг нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдох орлогын бүрэлдэхүүнээс хасахаар тусгав.

Ингэхдээ ажил олгогч хөдөлмөр эрхлэлтийн харилцааны шинжтэй харилцаанд хүнийг хөдөлмөрийн гэрээгээр бус, түүнээс өөр гэрээ байгуулан ажиллуулж, цалин хөлс олгосон тохиолдолд тухайн хугацаанд ногдох нийгмийн даатгалын шимтгэлийг ажил олгогчоор нөхөн төлүүлэх зохицуулалтыг хуулийн одоо байгаа холбогдох зохицуулалтад нэмэлтээр тусгасан.

Нийгмийн даатгалын тухай хууль⁵-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль⁶ 2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдөр батлагдсанаар өмчийн бүх хэлбэрийн аж ахуйн нэгж, байгууллага, төрийн бус, шашны болон бусад байгууллага, иргэнтэй Иргэний хуулийн 343, 359 дүгээр зүйлүүдэд заасан ажил гүйцэтгэх гэрээ, хөлсөөр ажиллах гэрээ байгуулан ажилласан Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнийг нийгмийн даатгалд заавал даатгуулах үүрэг хүлээлгэж, эдгээр гэрээний орлогыг нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдох орлогод хамруулж, гэрээ байгуулсан аль аль тал нь тухайн хувь хүнд хамаарах нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хариуцан төлөх үүрэгтэй болсон. Ингээд зогсохгүй 2023 оны 7 дугаар сарын 7-ны өдөр батлагдаж, 2024 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөгдөж буй Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд Иргэний хуулийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, хөлсөөр ажиллах гэрээ төдийгүй, тэдгээртэй адилтгах гэрээ байгуулан ажиллаж буй хүнийг албан журмаар даатгуулах, тэдгээр гэрээний орлогыг нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдох орлогод хамруулахаар хуульчилж, нийгмийн даатгалын харилцааны хамрах хүрээг дахин өргөжүүлсэн.

Энэхүү зохицуулалт нь хөдөлмөр эрхлэлтийн харилцаанд оролцогч хөдөлмөр эрхлэгч хүнийг нийгмийн даатгалд албан журмаар даатгаж, ажил олгогч, ажилтнаар аль алианаар нь хөдөлмөр эрхлэлтийн харилцааны дүнд бий болсон ажилтны цалин хөлснөөс шимтгэл тооцон албан журмаар төлүүлэх олон улсын туршлагад тогтсон суурь зарчмыг зөрчин Иргэний хуульд заасан хөлсөөр ажиллах гэрээ, ажил гүйцэтгэх гэрээ болон тэдгээртэй адилтгах гэрээ байгуулсан аливаа бизнес эрхлэгч, хувиараа үйл ажиллагаа эрхлэгч хүний гэрээний орлогоос гэрээний талуудаар албан журмаар нийгмийн даатгалын шимтгэл тооцож төлүүлж байна.

Хоёр. Ажил олгогч ажилтанд олгох хоол, унаа, орон сууцны ашиглалтын төлбөр, түлээ, нүүрс худалдан авахад зориулан мөнгөн хэлбэрээр олгосон хөнгөлөлтийг цалин, түүнтэй адилтгах орлого болон нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдох орлогын бүрэлдэхүүнээс хасахаар тусгав.

2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдөр батлагдсан Нийгмийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар анх ажилтанд ажил олгогчоос аливаа хэлбэрээр олгосон унаа, хоолны төлбөр, орон сууцны ашиглалтын төлбөр, түлээ, нүүрсний хөнгөлөлт, тэдгээртэй адилтгах бусад орлогод нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдуулах зохицуулалт бий болж, улмаар одоо дагаж мөрдөж буй Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд тусгагдан хэрэгжиж байна.

Хөдөлмөрийн тухай хууль⁷-ийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт “Цалин хөлс нь үндсэн цалин, нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс, ээлжийн амралтын цалин, шагнал

⁵ 1994 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр батлагдаж, Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль хүчин төгөлдөр болсноор 2024 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хүчингүй болсон Нийгмийн даатгалын тухай Монгол Улсын хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=390>

⁶ Нийгмийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн 3 дугаар зүйл <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=100693&showType=1>

⁷ 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдөр батлагдаж, тухай бүр нэмэлт, өөрчлөлт орсон Хөдөлмөрийн тухай Монгол Улсын хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230709635751>

урамшууллаас бүрдэнэ” гэж заасан ба хоол, унааны төлбөр, түлээ, нүүрсний хөнгөлөлт, орон сууцны ашиглалтын төлбөр, тэдгээртэй адилтгах бусад орлого нь ажилтны цалин хөлсний орлогод хамаардаггүй.

Гурав. Ажил олгогчийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөх сарын цалин хөлс, түүнтэй адилтгах орлогын дээд хэмжээг ажилтны нэгэн адилаар тухайн үед мөрдөж байгаа сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 10 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү хэмжээгээр тогтоохоор тусгав.

Монгол Улсад ажил олгогчийн төлөх нийгмийн даатгалын шимтгэлийн хэмжээнд дээд хязгаар одоогоор тогтоогоогүй байна. Харин олон улсын жишгийг харахад, энэ төрлийн хязгаарлалт түгээмэл хэрэглэгддэг бодлогын арга хэмжээ юм. Жишээлбэл, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (OECD) гишүүн 38 орноос 34 нь буюу нийт гишүүдийн 90 орчим хувь нь ажил олгогчийн төлөх шимтгэлийн дээд хязгаарыг хуульчилсан байдаг⁸. Бусад улсын хувьд ч энэ нь нийтлэг зохицуулалт байна. Франц⁹ улсад 2024 онд энэ хязгаар сарын 3,864 евро, жилийн 46,368 евро байсан бол Сингапурт 2023 оны 9 сард 6,300 Сингапур доллар¹⁰ байсан гэх мэт жишээ дурдах боломжтой.

Ажил олгогчийн шимтгэл төлөлтөд дээд хязгаар тогтоох нь ажил олгогчид өндөр ачаалал ногдуулахаас сэргийлэх, шимтгэлийн бүтэц дэх шударга хуваарилалтыг хангах, ажил олгогчийн татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлийн нийт ачааллыг тогтворжуулах зэрэг ач холбогдолтой гэж үздэг.

Хуулийн төслийг боловсруулах шатанд холбогдох байгууллагуудаас статистик мэдээлэл авч, иргэн, хуулийн этгээдийн төлөөлөлтэй уулзалт-ярилцлага, хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, шүүхийн практик судалж, бусад холбогдох эх сурвалжид дүн шинжилгээ хийх замаар Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсрууллаа.

Хуулийн төслийг d.parliament.mn цахим хуудаст 2025 оны 1 дүгээр сарын 2-ны өдөр байршуулж, иргэд, олон нийтээс санал авсан бөгөөд хуулийн төслийг эсэргүүцсэн, дэмжээгүй санал гараагүй. Мөн хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийг Монголын Хуульчдын холбоо, Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим, Улаанбаатар хотын Худалдааны танхим, Монголын мэргэшсэн нягтлан бодогчдын институт зэрэг байгууллагуудтай тус тус хамтран бизнес эрхлэгчид, салбарын мэргэжилтнүүдийн дунд, түүнчлэн Завхан аймгийн Улиастай сумын оршин суугчдын төлөөлөлд танилцуулсан бөгөөд эдгээр хэлэлцүүлгүүдээс гарсан саналын товъёгийг хуулийн төслийн бүрдэлд хавсаргасан болно.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар иргэн, хуулийн этгээд, улсын төсөвт нэмэлт, зардал, санхүүжилт шаардагдахгүй.

---oOo---

⁸ [Taxing Wages 2024 | OECD](#)

⁹ [Social contributions -Social security: ceiling increases by 5.4% in 2024 | Service-Public.fr](#)

¹⁰ [Singapore Central Provident Fund Ceiling Changes | Mercans Statutory Alerts](#)